

Поняття та ознаки законного інтересу у трудовому праві

У статті проаналізовано поняття законного інтересу у трудовому праві висвітлено його ознаки та особливості. Проведено співвідношення інтересу, який охороняється законом, із суб'єктивним правом. За висновком авторів законний інтерес означає можливість суб'єкта трудового права задовольнити своє право-прагнення у такий спосіб, як переговорний процес, примирювально-погоджувальна процедура,

Ключові слова: трудове право, законний інтерес, суб'єктивне право, правовий захист працівників.

Постановка наукової проблеми та її значення. Враховуючи процес реформування трудового права та трудового законодавства, а також необхідності негайного прийняття нового Трудового кодексу у України, актуальним стає питання чіткого регулювання трудових відносин, зокрема прав та законних інтересів працівників та роботодавців.

Аналіз сучасних наукових напрацювань у сфері трудового права, звертає нашу увагу на один із важливих моментів вивчення понятійного апарату цієї галузі права – аналіз змістового наповнення базових понять, зокрема таких категорій як права, свободи та інтереси у трудовому праві. Якщо категорія трудові права суб'єктів правовідносин є достатньо вивченою науковцями, то законні інтереси та свободи залишаються поза межах наукових розробок. Дослідження категорії законний інтерес здебільшого здійснювалося вченими в галузі цивільного права та теорії права, а також трудового права, але з позиції захисту прав та інтересів працівників. Тому дана категорія потребує більш ґрунтовнішого вивчення та конкретизації, що і є **метою нашого дослідження**.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У науці трудового права охоронювані законом інтереси висвітлювались у працях вітчизняних (В.Я. Бурак, Н.Д. Гетьманцева, Л.О. Золотухін, Р.І. Кондратьєв, П.Д. Пилипенко, О.І. Процевський, В.В. Лазор, Н.О. Мельничук, О.Є. Сонін, Н.М. Хуторян) і зарубіжних вчених (А.М. Лушніков, М.В. Лушнікова, К.Л. Томашевський, Г.В. Хникін, Є.Б. Хохлов). Основна увага приділялася таким питанням як взаємозв'язок інтересів при укладенні трудового та колективного договору, інтерес як об'єкт правового захисту, баланс інтересів держави та сторін трудових правовідносин.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для проведення аналізу категорії інтерес у трудовому праві, перш за все необхідно вивчити та визначити зміст і основні елементи такої категорії як законний інтерес. Незважаючи на те, що дане поняття інтересу є предметом численних досліджень, до цих пір немає єдиного підходу до його поняття і змісту. Складність вивчення аналізованої категорії пов'язана з тим, що в законодавстві не дається легального визначення законного інтересу, тому виникають різні підходи до його аналізу.

Для того щоб дати визначення юридичного терміну «законний інтерес», необхідно відповісти на питання: яке соціально значиме явище охоплюється цим поняттям.

Досліджувана категорія тісно пов'язана з терміном «інтерес». З цієї точки зору юридичними є інтереси, які отримали визнання з боку закону. Це визнання може виражатися у вигляді закріплення в матеріально-правовій нормі або ж виходячи з загальних засад законодавства.

З самого терміна «законний інтерес» випливає, що він пов'язаний з законом, тобто законністю. У словниках термін законність має два значення: 1) законність – положення, при якому життя суспільства охороняється законами; 2) законність – відповідність закону або несуперечність йому [1].

Отже, законність слід розглядати як недопущення правового захисту протиправних інтересів. З викладеного логічно виходить, що поняття «інтерес» і «законний інтерес» являють собою дві самостійні наукові категорії, які співвідносяться як загальне і особливе, причому перша категорія виступає в якості роду, а друга – виду.

Оскільки поняття «законний інтерес» є видовим по відношенню до свого родового поняття, то всі ознаки категорії «інтерес» ми можемо застосовувати і в досліджуваному понятті. Однак «законний інтерес» має також свої специфічні ознаки і властивості, які виникають в результаті його правової регламентації.

«Інтерес» стає «законним» в результаті правотворчої діяльності законодавця. Багато властивостей категорії «інтерес» отримують своє особливе оформлення. Наприклад, якщо «інтерес» відображає місце суб'єкта в системі суспільних відносин, то «законний інтерес» визначає правове становище людини в суспільстві.

Відомо, що інтерес набуває характеру законного лише у разі визнання його таким законодавцем. У зв'язку з цим у праві поряд з терміном інтерес синонімічно застосовуються такі терміни як охоронюваний законом інтерес, законний інтерес [2, с. 115].

І.В. Венедіктова стверджує, що охоронюваний законом інтерес слід розуміти як усвідомлене суб'єктом право домагання отримати певне матеріальне (нематеріальне) благо або змінити правовий статус, що спонукає суб'єктів права вчиняти конкретні дії чи навпаки, утримуватися від них, перебувати у правовому полі та забезпечуватися в реалізації підтримкою держави, здійснюється у формі дозволу і відбивається в конкретних правовідносинах [3, с. 154].

З. Ромовська зазначила, що віднесення інтересу до групи охоронюваних законом інтересів створює його носію можливість діяти певним чином, претендувати на певну поведінку іншої особи, а в разі незадоволення цього інтересу звертатися за його захистом [4, с. 77].

Наведені вище визначення не дозволяють отримати чітке уявлення про категорію «законний інтерес», тому необхідно звернутися до змісту та структури даного поняття. В основі законного інтересу лежить певна необхідність, потреба окремої особи в отриманні певного матеріального та нематеріального блага. Тобто це є не просто потреба, а діяльність, спрямована на задоволення своєї потреби усіма наявними законними способами. Отже, основним структурним елементом законного інтересу є прагнення досягти бажаного, реалізувати інтерес, задовольнити потребу. Другий структурний елемент досліджуваного явища, похідний від першого, - можливість звертатися за захистом порушених законних інтересів в компетентні органи.

В юридичній науці можна зустріти наступні категорії інтересу: юридичний, правовий, законний, що охороняється законом. Спробуємо розібратися в даному питанні. На наш погляд, терміни «законний інтерес» і «інтерес, який охороняється законом» тотожні, оскільки законодавець ніяк не розмежовує ці поняття. Що стосується змістового наповнення категорій «правового інтересу» та «юридичного інтересу», то варто зазначити, що дані поняття відрізняються одне від одного. Так, правові інтереси є одноплановими з економічними, політичними, духовними та іншими інтересами, оскільки формуються відповідними умовами суспільного життя і мають свою специфіку задоволення. Юридичний інтерес науковцями розглядається як необхідний структуро утворювальний елемент будь-яких правовідносин, оскільки саме залежно від об'єктів правовідносин виникають і організовуються зустрічні права суб'єктів правовідносин.

Найбільш важким є розмежування правового інтересу та інтересу, який охороняється законом. З нашої точки зору, правові та охоронювані законом інтереси є різними правовими категоріями. Правові інтереси, формуються умовами суспільного життя і мають свої особливі способи реалізації. Охоронювані законом інтереси - будь-які за своїм змістом інтереси, реалізацію яких гарантує держава. Отже, правові інтереси - це інтереси, що виникли з умов суспільного життя і отримали подальше законодавче закріплення, а охоронювані законом інтереси виникли в результаті їх цілеспрямованого закріплення державою.

Нерідко в юридичній науці законні інтереси ототожнюють суб'єктивними правами. У будь-якому нормативному правовому акті, в якому закріплена категорія «законний інтерес», завжди йдеться і про право. В теорії виникла потреба розмежувати дані категорії. На відміну від суб'єктивних прав, яким притаманна формально юридична конкретизація шляхом прямого закріплення, інтереси визначаються простим дозволом – дозволено все, що не забороняється законом. Саме тому вони виявляють себе найчастіше лише у разі їх порушення вже у правоохоронних відносинах, оскільки як і суб'єктивне право гарантуються і охороняються державою. Конституційний Суд України визначив таку особливість інтересу, як відсутність забезпечення юридичним обов'язком інших осіб. Він відбиває лише легітимне прагнення свого носія до того, що не заборонено законом, тобто тільки його бажання, мрію, потяг до нього, а отже, не юридичну, а фактичну (соціальну) можливість. Охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним [5, с. 79].

Основними відмінностями суб'єктивного права від законного інтересу є:

1. Суб'єктивні права і законні інтереси проявляються у різній поведінці суб'єктів. Так, суб'єктивне право зумовлює іншу сторону правовідносин вчиняти конкретні дії задля реалізації цього права та виникнення відповідних правовідносин. На противагу цього інтерес не зумовлює виникнення обов'язків у інших суб'єктів.

2. Суб'єктивне право відрізняється від законного інтересу за своїм змістом. Суб'єктивне право - можливість, що дозволяє суб'єкту користуватися благом в межах, встановлених законом. Законний інтерес - можливість суб'єкта користуватися благом без будь-яких чітких меж дозволеної поведінки і звернутися за захистом в разі порушення.

3. Законний інтерес не пов'язаний з правовими заборонами. Дана категорія носить характер прагнення і проявляється в проханні.

Крім основних найбільш істотних відмінностей законного інтересу від суб'єктивного права, можна виділити і додаткові:

а) суб'єктивні права чітко закріплені в законодавстві, в той час як законні інтереси ми можемо тільки логічно встановити зі змісту закону;

б) суб'єктивні права конкретніші. У законодавстві чітко визначені носії права, контрагент, міра, вид поведінки, а межі повноважень законного інтересу чітко не сформульовані в конкретних правових нормах, а впливають із сукупності правових норм, чинних правових принципів, правових дефініцій;

в) суб'єктивні права більш юридично забезпечені і гарантовані, ніж законні інтереси;

г) зазначені категорії мають різні шляхи задоволення запитів і потреб громадян. Законний інтерес не основний, але не менш важливий шлях;

д) для реалізації інтересу, вираженого в суб'єктивному праві, є правова можливість, для реалізації законного інтересу передбачені умови, що не перешкоджають правовій можливості.

На підставі аналізу ознак законних інтересів та суб'єктивних прав можна сказати, що інтерес є передумовою виникнення, розвитку та припинення суб'єктивного права. Суб'єктивне право (міру дозволеної поведінки) можна розглядати, як засіб реалізації інтересу, який полягає у соціальній потребі (необхідності) такої поведінки. Шляхом реалізації суб'єктивних прав інтереси перетворюються у правовідносини, які врегульовані нормами права.

Звернемося до категорії «законний інтерес» в сфері трудового законодавства і розглянемо на конкретних прикладах розуміння законного інтересу в трудовому праві. Визначення поняття законний інтерес у трудовому законодавстві відсутнє, проте його охорона та захист задекларовані у ст.ст. 36,44 Конституції України та віднайшли своє закріплення у Кодексі законів про працю через укладення колективного договору (ст. 10), строкового трудового договору (ст. 23), при складанні графіків відпусток (ст. 79) тощо.

Ми виходимо з того, що законний інтерес у трудовому праві – це можлива поведінка суб'єкта, спрямована на отримання певного права, яка забезпечується не матеріальною, а охоронною процедурно-процесуальною нормою і передбачає особливі погоджувально-узгоджувальні способи захисту. У вітчизняному трудовому праві В.Я. Бурак також звертає увагу на те, що даний правовий феномен є результатом прагнення суб'єкта до користування у межах правового регулювання конкретним благом, як матеріальним так і нематеріальним та проявляється у його волі [6, с. 241].

Законний інтерес у трудовому праві реалізується у погоджувальному порядку, на паритетних засадах або між самими ж суб'єктами, або примирними органами з урахуванням обмежень, встановлених законом. Наприклад, роботодавець має законний інтерес звільнити працівника з роботи і пропонує розірвати трудовий договір за угодою сторін (п. 1 ст. 36 КЗпП України). Реалізація законного інтересу роботодавця можлива і реальна в межах трудового права, але обов'язково через процедуру проведення переговорів з працівником, темою співбесіди буде підстава розірвання трудового договору. Проте законному інтересу роботодавця протистоїть не обов'язок працівника погодитися на звільнення, а переговорний процес, за результатами якого (у випадку згоди працівника) законний інтерес роботодавця переросте у право звільнення, а у випадку не згоди працівника законний інтерес не переростає в таке право [2, с. 117].

Наведемо також і інші приклади з трудового законодавства. У ст. 32 Кодексу законів про працю України говориться, що переведення на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації, а також переведення на роботу на інше підприємство, в установу, організацію або в іншу місцевість, хоча б разом з підприємством, установою, організацією, допускається тільки за згодою працівника [7, ст. 32], тобто в разі якщо працівник подає роботодавцеві письмове прохання про переведення його на іншу роботу, це означає автоматичний дозвіл на переведення. На підставі даної

норми у працівника з'являється можливість переведення на постійну роботу до іншого роботодавця. За своїм змістом така можливість і є законним інтересом.

Стаття 56 Кодексу законів про працю України в своїй основі також містить законний інтерес, який виражається в наступному: за угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом може встановлюватись як при прийнятті на роботу, так і згодом неповний робочий день або неповний робочий тиждень. Дана норма висловлює юридичну дозволеність і не містить обов'язку, що дозволяє зробити висновок про наявність законного інтересу. Однак далі в цій же статті: роботодавець зобов'язаний встановити неповний робочий день або неповний робочий тиждень на прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, в тому числі таку, що знаходиться під її опікуванням, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку [7, ст. 56]. В такому випадку можливість зазначених категорій працівників вимагати встановлення неповного робочого дня пов'язана з обов'язком роботодавця, що вказує на наявність суб'єктивного права у працівника.

Аналогічна ситуація закріплена у Законі України «Про відпустки». Так, у ст. 26 йдеться, що працівнику може надаватися відпустка без збереження заробітної плати за сімейними обставинами або з інших причин [8, ст. 26], тобто у працівника з'являється можливість отримати відпустку без збереження заробітної плати, але у роботодавця не виникає обов'язку її надати. Отже, перед нами законний інтерес працівника. Інша справа тоді, коли роботодавець зобов'язаний на підставі письмової заяви надавати відпустку без збереження заробітної плати працівникам перерахованим у ст. 25 Закону. У цьому разі в наявності суб'єктивне право.

Законний інтерес можна виявити не тільки в нормах централізованого законодавства, а і у локальних нормативно-правових актах. Наприклад, зацікавленість працівника в підвищенні посадового окладу в межах схем посадових окладів, визначається в положенні про оплату праці конкретної організації чи підприємства. З вищевказаного виходить, що законні інтереси не отримують прямого закріплення в нормах права, але вони засновані на конкретній нормі, що міститься в конкретній статті, пункті нормативного акта, колективного договору чи іншого локального акту.

Крім цього із вище перерахованих норм також впливає те, що інтерес може перерости у суб'єктивне право за однієї умови якщо суб'єкт, що їх ініціює у переговорному процесі досягне необхідного результату з іншою стороною отримає її згоду, наприклад, згоду на переведення чи надання відпустки. Проте гарантій того, що під час переговорів законний інтерес таки буде задоволений немає, причому закон не покладає відповідальність на іншу сторону і жодним чином не зобов'язує її пристати на пропозицію ініціатора. В цілому такі ж підходи зберігаються і щодо реалізації колективних інтересів, зокрема законних інтересів трудового колективу в укладенні колективного договору, інших локальних актів.

Висновки. Таким чином, термін інтерес (законний інтерес), означає можливість суб'єкта трудового права задовольнити своє право-прагнення у такий спосіб, як переговорний процес, примирливо-погоджувальна процедура.

Джерела та література

1. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т.2: Д-Й. – 744 с.
2. Андрушко А. В. «Баланс інтересів»: експлікація поняття в контексті трудового права / А.В. Андрушко // Університетські наукові записки. – 2015. – № 1. – С. 109-119.
3. Венедіктова І.В. Категорія охоронюваного законом інтересу в цивільному праві України / І.В. Венедіктова // Приватне право. – 2013. – № 1. – С. 146-158.
4. Ромовская З.В. Судебная защита охраняемого законом интереса / З.В. Ромовская // Вестник Львовского ун-та. – 1983. – Вып. 22. – С. 72–81.
5. Івчук Ю.Ю. Інтереси як елемент правового механізму регулювання трудових відносин у сфері охорони праці / Ю.Ю. Івчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 77-81.
6. Бурак, В.Я. Охоронювані законом інтереси працівників як об'єкт правового захисту [Текст] / В.Я. Бурак // Вісник Львівського університету. – 2014. – Вип. 59. – С. 237-242.
7. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної ради УРСР. – 1971.– Дод. до № 50. – Ст. 375.

8. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР // Відомості Верховної ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.

Сокол М., Ходачинський В. Понятие и признаки законного интереса в трудовом праве. В статье исследуется влияние категории интереса на правотворчество и механизм правового регулирования трудовых отношений. Акцентируется внимание на том обстоятельстве, что право в объективном смысле является результатом волевой деятельности людей, то есть образуется в результате сознательного регулирования общественных отношений. Интерес выступает в форме общественного отношения. Интерес и право имеют общее поле взаимодействия – общественные отношения. Делается вывод о том, что интерес есть толчок к правовому регулированию трудовых отношений. Подчеркивается, что «законный интерес» в трудовом праве – это возможное поведение субъекта, направленное на получение определенного права, которое обеспечивается не материальной, а охранной процедурно-процессуальной нормой и предусматривает особые согласовательно-согласительные способы защиты.

Ключевые слова: трудовое право, законный интерес, субъективное право, правовая защита работников, индивидуальные интересы, коллективные интересы, субъекты трудового права.

Sokol M., Khodachynskiy V. Concept of Legal Interest in Labor Law and its Features. The article examines the influence of the category of interest on the law-making procedure and the mechanism of legal regulation of labor relations. The author argues that in its interactive sense law is the result of people's volitional activity, that it is formed as a result of the conscious regulation of social relations. Interest manifests itself in the form of public relations. Interest and Law have a common field of interaction - public relations. The key findings of the study prove that interest is the impetus to the legal regulation of labor relations, that the «legitimate interest» can be interpreted in the labor law context as a behavior of a subject aimed at gaining a certain right, which is ensured not by the material norms, but by a procedural-protective norm and implies special coordinative methods of this right protection.

Key words: labor law, a legitimate interest, the subjective right, legal protection of employees, individual interests and collective interests, the subjects of labor law.